

UVODNA BESEDA

UDC
UDK 061.231 (497.12) .001.5 : 91

OB ŠESTDESETLETNICI GEOGRAFSKEGA DRUŠTVA SLOVENIJE

Svetozar Ilešič*

Želji glavnega urednika Geografskega vestnika, da bi za letošnji zvezek revije, ki izide v letu, ko slavimo šestdesetletnico Geografskega društva Slovenije, napisal nekaj uvodnih besed, nisem želel odreči upravičenosti. Sem namreč eden tistih redkih, še živih slovenskih geografov, ki sicer še nismo bili med ustanovitelji društva, ki pa smo aktivno sodelovali v društvu in v slovenski geografiji vobče vsaj v petih od vseh šestih desetletij, ki so pretekla od ustanovitve GDS leta 1922.

Bolj me je urednikova prošnja spravila v zadrego glede tega, kaj naj napišem. Čeprav tudi v življenju neke vede ni začrtane meje med preteklostjo, sedanjostjo in bodočnostjo, temveč nevidno prehajajo ena v drugo, vendar jubilej sam nekako zahteva predvsem pogled v preteklost, zlasti če je ta že precej dolga in sorazmerno uspešna. Vendar tudi pogled v preteklost ne more mimo vprašanj, ki so se porodila sicer v preteklosti, a so po svoje odprta še danes, odpirajo pa se tudi za bodočnost.

Kar zadeva šestdesetletno preteklost GDS in slovenske geografije vobče, mi je bila že ob petdesetletnici društva, leta 1972, poverjena naloga, da sem orisal razvoj slovenske geografije v teh petdesetih letih (gl. »Slovenska geografija v petdesetih letih slovenskega Geografskega društva«, GV XLIV, 1972, str. 165—179, ponatisnjeno v knjigi »Pogledi na geografijo«, Ljubljana 1979, str. 25—51). Verjetno torej ni treba, da bi vse tisto, kar sem takrat napisal, v kakršni koli obliki še enkrat ponavljal. Tudi tiste dileme, ki sem jih nakazal na koncu svojega takratnega poročila, so ostale še naprej odprte, takšne, kakršne so. Ponovno sem jih skušal osvetliti v članku »Geografija na razpotjih«, ki je izšel kot uvodnik v GV XLVI, 1974 na str. 3—9 in bil ponatisnjen v knjigi »Pogledi na geografijo« (Partizanska knjiga, 1979, na str. 11—21).

Za danes mi je torej preostala le dolžnost, da skušam na kratko prikazati, kaj se je v dejavnosti slovenske geografije in s tem tudi GDS pozitivnega ali negativnega dogajalo v razdobju 1972—1982 in kako smo

* Dr., akademik, zaslužni profesor univerze. Geografski inštitut Antona Melika, SAZU, Novi trg 4, 61000 Ljubljana, YU

se slovenski geografi še naprej spoprijemali z navedenimi dilemami. GDS je v tem času organiziralo štiri zborovanja, leta 1973 v pokrajini ob Voglajni in zgornji Sotli, 1976 v zgornjem Posočju, 1978 v Mariboru in 1981 na Gorenjskem. Za vsa ta zborovanja je bila značilna naraščajoča vloga mlajših geografskih delavcev, težnja, da se preizkusijo možnosti in sposobnosti za pripravo modernih, dinamičnih regionalnogeografskih sintez, poizkusi organiziranega skupinskega dela in čim tesnejše povezave med bazičnimi in neposredno aplikativnimi geografskimi dognanji. Ob tem se je, hote ali nehote, stalno odpiralo vprašanje teoretičnih temeljev geografske znanosti. Stalno so se kazale prednosti in slabosti trenutnega organizacijskega in vsebinskega stanja v slovenski geografiji, pa tudi njihove posledice v afirmaciji slovenske geografije v naši družbi, znanosti in vzgoji. Zlasti je bilo očitno, kar sem želel podčrtati v svojem referatu na mariborskem zborovanju, (*»Misli o slovenski geografiji med Mariborom 1954 in Mariborom 1978«, Mariborsko Podravje, 11. zborovanje slovenskih geografov Maribor, 1978, Maribor 1979, str. 13–20*), da našemu delu močno škodi in močno razpršuje njegove uspešne rezultate v megleno razvodenelost in neizklesanost slabljenje ali sploh pomanjkanje vsaj kolikor toliko utrjenega koncepta o predmetu in s tem sploh o bistvu geografije in njenih nalog. Ta zamegljenost, iz katere nekaj časa tudi Geografsko društvo, ki bi naj bilo idejni usmerjevalec slovenske geografije, ni znalo poiskati prave poti, je tudi povzročila, da je naša geografija kot celota čedalje bolj izgubljala svoj položaj in ugled v naši znanosti in družbi, da je čedalje bolj capljala za drugimi v vprašanih negovanju okolja in urejanja prostora, skratka v vsej naši regionalno prostorski politiki. Do neke mere so njeno čast v tej smeri reševali samo posamezniki. Ostala je preveč ob strani tudi v borbi za svojo afirmacijo v šolski vzgoji, kjer se GDS ni znalo in utegnilo pravočasno dovolj zavzeti za vzgojno široko zamišljeno vlogo geografije v učnih načrtih usmerjenega izobraževanja, čeprav je šolska sekcija društva uspešno iskala nove poti v smeri didaktike. Tudi v tem pogledu nam je škodilo pomanjkanje utrjenega koncepta o predmetu in bistvu geografije.

Čedalje bolj sem prepričan, da alarm, ki smo ga v zvezi s pomanjkanjem takega koncepta nekateri sprožili na mariborskem zborovanju, ni bil odveč, čeprav je morda povzročil kaj hude krvi. Ta vtis mi potrjuje dejstvo, da je — nedvomno tudi spričo tega alarma — Geografsko društvo Slovenije in še posebej njegova znanstvena sekcija zadnji čas zelo poživila svoje iniciativno delo na vseh področjih, kjer se ji zdi to potrebno. Da sodi v ta okvir tudi razpravljanje o predmetu in konceptu geografije, se razume samo po sebi. Tako razpravljanje se ne more več zadovoljiti samo s subjektivnimi izvajanji posameznih referentov ali diskutantov, temveč se mora stalno, ob tekočem raziskovalnem in pedagoškem delu, poglobljati v vprašanja načelnih, filozofskih temeljev stroke. Da potrebo po utrditvi koncepta in uveljavitvi filozofije geografije čutijo — in to morda celo najmočneje — celo geografski delavci mlajše in najmlajše generacije, dokazujejo nekateri prispevki njenih zastopnikov, objavljeni v tem zvezku Geografskega vestnika. V enem od njih je celo

precej jasno nakazan koncept geografije kot znanosti o pokrajini, koncept, kakršnega smo nekateri zastopali že od nekdaj, čeprav smo se s tem izpostavljali nevarnosti, da nas proglase kot staromodne, »klasične« geografje. Pozitivno stran teh prispevkov vidim tudi v tem, da z njimi GV nadaljuje svojo, povečini ugodno ocenjeno pot informiranja naših geografov o idejnih tokovih v svetovni geografiji in njihovih odmevih ob domači problematiki.

Dokaz za pozitivnejšo, po diskusijah in kritičnih pretresih oživiljeno dejavnost slovenskih geografov je pomenilo po mojem mnenju tudi zadnje (12.) zborovanje slovenskih geografov v Kranju in na Bledu. Res je sicer, da nas je moral tudi tam zastopnik ene od sorodnih ved (geologije) — morda še vedno ne čisto brez potrebe — opozoriti, da je geografija z geologijo vred ena od »ved o Zemlji« in ne kaj drugega, res pa je tudi, da sta bili gorenjska skupina geografov, ki je nenadno vzrasla kot iz tal, in znanstvena sekcija GDS v pripravi zborovanja zelo uspešni, ne samo po organizacijski strani, temveč tudi po vsebinski z zadostno mero poudarka na regionalni kompleksnosti. Ker je bilo zborovanje na Bledu, je bil za uspešen prodor regionalno-kompleksnega vidika posebno značilen referat o Blejskem jezeru, ki se ni vrtel kakor ponavadi v večnih in žolčnih razpravah o tehničnih prijemih njegovega zdravljenja, temveč je njegovo obolelost osvetlil v širokem okviru celotnega naravnega in antropogenega dogajanja v ožji in širši pokrajini okrog Bleda.

Na zborovanju je prišla do izraza tudi smotrnejša in morda manj oportunistična presoja aplikativne vrednosti geografskih dognanj v praksi, predvsem v prostorskem planiranju. Že s tem, da so aplikativni geografi, angažirani v tem planiranju, tokrat nastopili ne le individualno, temveč skupinsko, so dovolj potrdili, da niso za te vrste aplikativno dejavnost koristni geografi samo kot posamezniki, temveč tudi stroka kot celota.

Če je torej mariborsko zborovanje leta 1978 podobna prelomnica kot tisto iz leta 1954 ter je našlo svoj očitni pozitiven odmev na zborovanju na Gorenjskem, gre zahvala za to dejstvu, da smo se ob tej prelomnici krepkeje lotili izgrajevanja jasnejšega koncepta geografije. S te strani pomeni druga polovica zadnjega desetletja pred društveno šestdesetletnico oživljajoč korak naprej. Vendar pa še zdaleč nismo povsem izločili vseh slabosti, ki nam jih je zapustil razvoj v preteklosti. Takšna slabost se kaže ob težavah, ki spremljajo poskuse krepkejše uveljavitve regionalnogeografskega obravnavanja Slovenije. Močan preizkusni kamen glede tega pomeni pobuda za pripravo regionalnogeografske monografije o Sloveniji, ki jo je v svoj delovni načrt vključil Geografski inštitut Antona Melika SAZU. Čeprav so podpisane kot pobudniku te akcije na žalost opešale moči za uspešno vodstvo tega dela, še vedno verjame v možnost njenega uspeha, če ji bodo kos volja in sposobnost ter konceptualna usklajenost naših, ne ravno maloštevilnih ter za delo zavzetih geografov.

Druge podedovane slabosti žal ne moremo odpraviti samo z našimi rokami. Gre za našo organizacijsko razdrobljenost, združeno hkrati s prav tako podedovanimi težnjami k dualizmu v geografiji. Čeprav se nas je,

odkar obstaja Raziskovalna skupnost Slovenije, večina odločno potegovala za to, da se v njen okvir geografija uvrsti kot enoten kompleks raziskovalnih problemov v sklopu t. im. »prostorskih ved« (ali morda »ved o Zemlji«), so nas tam vedno radi razparcelirali med »družbene« in »naravoslovne« vede. Najhujšo razcepitev pa smo doživeli ravno zadnji čas, ko teče raziskovalno delo geografov ne samo ločeno v dveh ali treh inštitucijah, temveč povsem za sebe v dveh raziskovalnih programih, bolj kot kdaj koli poprej brez kakršnega koli medsebojnega usklajevanja ali skupnega koncepta. V tem celo dualizma med fizično in družbeno geografijo ni več videti. Res da temu nismo krivi le sami, čisto brez krivde pa nismo, saj nismo znali z jasno postavljenim konceptom prebiti zidu nerazumevanja za bistvo sodobne geografije in njeno vlogo v življenju in družbi. Da tega nismo znali, ni čudno, če si že sami nismo bili vedno o tem na čistem.

Ob koncu naj kot nepremagano slabost omenim še dejstvo, da se geografija ni znala dovolj uveljaviti v najnovejših šolskih reformah, še posebno ob prehodu na usmerjeno izobraževanje. Tu je izgubila še precej tistih pozicij, ki jih je zavzemala doslej. Predvsem je premalo uspela, da bi zadržala že doslej slabo utrjeno vlogo splošno izobraževalnega predmeta, ki naj bi dal bodočim strokovnjakom vseh vrst čim širše in razmišljujoče poglede na prostor in pokrajino. Kljub dobronamernim poskusom, da bi se geografija ob tej reformi modernizirala zlasti po didaktični strani, je pri tem skoraj povsem izgubila svojo prirodoslovno osnovo, svoj značaj, kot veda o Zemlji. Pa tudi kot vedi o okolju so se ji v šoli zamajala tla, saj so vedno pogostejši glasovi o potrebi nekega novega, »ekološkega« predmeta v šoli. To so izgube, ki jih bo težko nadomestiti. Izvirajo pa iz izvirnega greha, ki se bridko maščuje nad geografijo pri nas, pa tudi drugje po svetu. Ta izvirni greh je posledica težnje, da bi se izognili točni in prepričljivi opredelitvi predmeta in nalog naše stroke.

Tudi v tem pogledu torej nismo znali odpraviti slabosti, podedovanih iz preteklosti, temveč smo celo dopustili, da so se stopnjevale. Zato nam vpogled v trenutno stanje pokaže, da se ob šestdesetletnici našega organiziranega dela odpirajo pred nami še vedno iste dileme, o katerih smo govorili pred desetletjem. Kljub temu ni treba biti za bodočnost preveč črnogled. Na srečo pripada, kakor povsod v življenju, tudi v našem delu prihodnost mlademu rodu. Če se ta zaveda, kakor smo že omenili, potrebe in koristi usklajenega dela po filozofsko utrjenem konceptu in z njim usklajenem programu, ter ne bo pri tem zdrknil na kakršna koli filozofsko majava in preveč oportunistična stranpota, se nam za uspešno prihodnost naše geografije ni bati. V tej luči se nam bo tudi šestdesetletni trud slovenskih geografov z vsemi svojimi nihanji in dvomi bogato poplačal in bomo na njegovem temelju solidno vgrajeni v znanstveno, pa tudi širše kulturno zgradbo naše družbe in našega življenja.

**ON THE OCCASION OF THE SIXTIETH ANNIVERSARY OF THE
GEOGRAPHICAL SOCIETY OF SLOVENIA (1922—1982)**

Svetozar Ilešič

(Summary)

In the editorial to the LIII volume of »Geografski vestnik«, issued in the year of the sixtieth Anniversary of the Geographical Society of Slovenia, Prof. S. Ilešič, Member of the Slovene Academy of Arts and Sciences and Honorary President of the Society, continues his reflections over the activity and the corresponding dilemmas of Slovenian Geographers. These reflections, part of which, covering the period from 1922 to 1972, have already been presented on the occasion of the fiftieth Anniversary of the Society (»Slovenian Geography during the fifty years of the Geographical Society of Slovenia«, Geografski vestnik XLIV, 1972, p. 165—179) are now prolonged for the decade 1972—1982. In his opinion the alarm which was risen at the 11th Assembly of Slovenian Geographers (Maribor, 1978) and which showed lack of a firm conception of the nature and tasks of geography (who caused diminuation of the rôle of geography in science, application and education), has had in this decade some positives consequences: a relative revival of the complex regional aspect at the 12th Assembly of Slovenian Geographers (Kranj, Bled 1981) and the intensified efforts of the youngest generation of Slovenian Geographers to reach a more clarified conception of geography in their working programme.